

**Національний авіаційний університет (Україна)
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра історії та документознавства
Університет Градець-Кралове (Чеська Республіка)
Литовський державний новий архів (Литовська Республіка)
Каунаський окружний архів (Литовська Республіка)**

**National Aviation University (Ukraine)
Humanities Educational and Research Institute
Department of History and Records Management
University of Hradec Králové (Czech Republic)
Lithuanian State Modern Archives (Republic of Lithuania)
Kaunas regional state archive (Republic of Lithuania)**

**ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА:
ЗБЕРЕЖЕННЯ, ДОСТУП, ВИКОРИСТАННЯ**
Збірка наукових праць

**HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE:
PRESERVATION, ACCESS, USE**
The collection of scientific papers

**Київ 2017
(Kyiv 2017)**

Історико-культурна спадщина: збереження, доступ, використання: збірка наукових праць / відп. ред. Тюрменко І. Тернопіль: ФОП Шпак В.Б., 2017. 234 с.

Збірка наукових праць присвячена актуальним проблемам збереження та доступу до історико-культурного надбання. Представлені публікації містять розробки українських і зарубіжних учених, практичний досвід працівників інститутів соціальної пам'яті щодо захисту національної спадщини, підготовки фахівців з архівознавства та документознавства в умовах переходу до цифрової доби та боротьби з незаконним переміщенням документальних цінностей.

The collection of scientific works is devoted to the topical problems of preservation and access to historical and cultural heritage. The publications represent the finds of Ukrainian and foreign scholars, the practical experience of employees of social memory institutions in protection of national memory, training of specialists in archival studies and records management in the conditions of transition to the digital era and the fight against the illegal transfer of documentary values.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Національного авіаційного університету
(протокол №10 від 25 жовтня 2017 року)*

Відповідальний редактор:

Тюрменко І.І., доктор історичних наук, професор

Редакційна колегія:

Антонюк Тетяна Дмитрівна – доктор історичних наук, доцент, завідувач відділу зарубіжної україніки Інституту книгознавства Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (Київ)

Бевз Тетяна Анатоліївна – доктор історичних наук, гол. науковий співробітник (Київ)

Бездрабко Валентина Василівна – доктор історичних наук, професор (Київ)

Boden Ragna – Dr., Archivist (Берлін, Німеччина)

Vojtíšková Jana – PhDr., PhD, Assistant Prof. (Градець-Кралове, Чеська республіка)

Grulich Petr – PhD, Doc., Associate Prof. (Градець-Кралове, Чеська республіка)

Dručkus Gintaras – директор Каунаського окружного архіву (Каунас, Литовська Республіка)

Киридон Алла Миколаївна – доктор історичних наук, професор (Київ)

Kontrimavičienė Danutė – Литовський державний новий архів (Вільнюс, Литовська Республіка)

Матяш Ірина Борисівна – доктор історичних наук, професор (Київ)

Михайлуца Микола Іванович – доктор історичних наук, професор (Одеса)

Özdemir Lale – Asst. Prof. Dr. (Стамбул, Туреччина)

Палієнко Марина Геннадіївна – доктор історичних наук, професор (Київ)

Пелешини Андрій Миколайович – доктор технічних наук, професор (Львів)

Спрінсян Василь Георгійович – кандидат мистецтвознавства, доцент (Одеса)

Шевченко Олена Васи́лівна – доктор наук з соціальних комунікацій (Одеса)

Редактори-упорядники: Бем Н.В., к.і.н., доц.; Божук Л.В., к.і.н.; Клиніна Т.С., к.і.н.; Курченко Т.Є. к.і.н., доц.; Литвинська С.В., к.філол.н., доц.; Халецька Л.П., к.і.н.; Юрченко О.А., к.і.н., доц.

Рецензенти:

Левченко Л.Л., доктор історичних наук, директор Державного архіву Миколаївської області (Миколаїв)

Щербак М.Г., доктор історичних наук, професор кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки Київського національного університету імені Тараса Шевченка (Київ)

ЗМІСТ

Анісімова О., Лукаш Г. Розвиток цифрової інфраструктури України.....	6
Антонюк Т. Відділ зарубіжної україніки як осередок збереження національної пам'яті.....	10
Бабенко О. Фонди Державного архіву Кіровоградської області як джерело вивчення історії будівництва Кременчуцької ГЕС.....	14
Базак Р. Фонди Державного архіву Кіровоградської області як джерело вивчення історії розвитку офіційної преси краю другої половини XIX – початку XX століття.....	18
Бажан О. Історико-культурна спадщина в фондах Галузевого державного архіву Служби безпеки України: інформаційний потенціал, засоби доступу.....	22
Бевз Т. Архіви політичних партій: реальність чи утопія?.....	26
Бездрако В. Архівний менеджмент в освіті: класична модель і сучасні трансформації.....	30
Бем Н. «Oral history project of the Ukraine famine» як історичне джерело.....	34
Білокінь О., Дзима В., Миколенко Л. Кроки Шевченківського національного заповідника із відтворення задумів архітектора Василя Кричевського.....	38
Божук Л. Система відкритого доступу до національного архівного фонду Республіки Білорусь у представленні національної історико-культурної спадщини	42
Boden R. Preservation, access and use of the Records of the State Security Service of the German Democratic Republic.....	46
Бонь О. Театральне середовище провінції радянської України першої половини 1920 років у щоденниках Василя Василька.....	49
Брижицька С. Погляд на історію Тарасової гори 1937–1938 рр.....	53
Vojtíšková J. System of Education of the Future Archivists in the Czech Republic (Modern trends at the University of Hradec Králové).....	57
Ворожко В. Архіви радянських спецслужб як джерело історичних досліджень.....	63
Вошенко В., Шалигіна Н. Особливості функціонування інформаційної системи на підприємстві.....	67
Гончарова В. Виртуальная выполненная справка когнитивно-лингвистической направленности	71
Grulich P. Кибер-архивист – специфическая часть будущего в архивистике и образовании архивистов (возможности чешского, словацкого и украинского сотрудничества).....	75
Іващенко В. Використання та збереження історико-культурного спадку: традиційні та новітні підходи.....	81
Львова О. Традиційні та новітні форми музейної комунікації: шведський досвід.....	85
Klimchuk O. Electronic records management system at the Marmara University: experience of use.....	89
Клиніна Т. Закон про свободу інформації як доступ до урядових фондів у Національному архіві США	93

**ТЕАТРАЛЬНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ПРОВІНЦІЇ РАДЯНСЬКОЇ
УКРАЇНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 1920-х РОКІВ У ЩОДЕННИКАХ
ВАСИЛЯ ВАСИЛЬКА**

Олександр Бонь – к.і.н., доц.

Київський університет імені Бориса Грінченка (м. Київ, Україна)

**THE THEATER ENVIRONMENT INTO THE SOVIET UKRAINE'S
PROVINCE DURING THE FIRST HALF OF THE 1920TH IN
VASYL VASYLKO'S DIARIES**

Oleksandr Bon – PhD, Associate Prof.

Borys Grinchenko Kyiv University (Kyiv, Ukraine)

The situation in the theater province of Ukrainian through the diaries of the actor and director Vasyl Vasylo is analyzed. Hard material conditions of the theater community are shown. A confrontation between the traditional and European directions of the Ukrainian theater and also with Russian collectives is shown.

Key words: theatrical environment, intellectuals, Vasyl Vasylo, diaries, Vinnitsya.

Український актор, режисер та театральний діяч Василь Василько (Міляєв) працював у різних театрах України (у Києві, Харкові, Донецьку, Одесі). Загально відома його провідна роль у збереженні пам'яті про театр «Березиль» та його лідера Леся Курбаса. Він сприяв заснуванню Державного музею театального, музичного та кіномистецтва. Його архівний фонд у ЦДАМЛМ України також має велику цінність для вивчення української інтелігенції радянської України 1920-х років та театального життя України першої половини ХХ ст.

Метою даної розвідки є дослідження провінційного театального середовища радянської України першої половини 1920-х рр. Архів В. Василька вже був у центрі уваги дослідників. В. М. Шепелюк писав про нього [1]. Одним із цікавих документів є щоденники Василя Василька за 1914–1926 рр. Він частково публікувався в незалежній Україні [2].

Сам машинопис щоденника з правками автора має на першому томі епіграф із Т. Шевченка: «Минають дні, минають ночі, минає літо...». Собі – на спомин минулих літ...» [3, арк. 1 б]. Необхідно зауважити, що провінція стала наповнюватись київськими театральними колективами ще з початку 1918 р. у зв'язку зі складним матеріальним становищем та військово-політичними катаклізмами. Під 25 січня 1918 р. у щоденнику Василя Василька знаходимо красномовні свідчення: «З 15 по 26 січня ст. Київ пережив надзвичайно жажливі часи. На Київ наступали більшовики, справа дійшла до обстрілу міста гарматами. Канонада тривала 10 днів, жертв налічують десятками сотень. Спочатку репетиції в Молодому театрі провадились регулярно... але коли місто захопили більшовики, коли погасла електрика, репетиції припинились... Щоденні розстріли навели страшений терор між населенням» [3, арк. 121].

© Олександр Бонь

Щоденники актора і режисера можемо далі досліджувати з травня 1922 р. Прогалина у щоденниках пояснюється самим автором: «Томи 2, 3 вкрадені з музею!» [4, арк. 1 а]. За нумерацією справ в архіві можна допустити, що надійшов щоденник уже в урізаному вигляді. Вже перший запис, який датований 1 травня 1922 р. у Вінниці, пояснює причини переїзду на Поділля: «Цілком несподівано опинився я у Вінниці – а все прокляте матеріальне становище! Усе кляті гроші! Нема нащо жити і залежиш мимохідь від того, хто зараз – у потрібну хвилину дає тобі ті гроші. Звичайно, не більше за інших, а просто хоч якісь гроші!». Після перебування у Фастові у батьків В. Василько на запрошення режисера Корольчука, який уклав контракт з Подільською Губполітосвітою, виїхав до Вінниці разом з Л. Гаккебуш. Але трупа Бондарчука не працювала 1,5 місяці, адміністратор Г. М. Вольгемут хворий на тиф, міський театр був зайнятий трупою Гната Юри – театром ім. І. Франка. Тобто Вінниця мала три театральні трупи. Втрачався сам сенс прибуття у Вінницю: «Ми ж тому і їхали взагалі на провінцію, щоб підгодуватись. Продавати костюми ми могли б і в Києві, так зате ж там хоч центр!» [4, арк. 1в.]. Вже 4 травня трупа Корольчука запропонувала об'єднатись із трупою Гната Юри. Об'єднання обох труп виявилось складною справою. Загальні збори колективу Г. Юри (у якій були антиукраїнські елементи і особи, які підробляли проституцією), хотіли включити лише Л. Гаккебуш, В. Василька, М. Литвиненко та ще трьох акторів [4, арк. 3]. Але об'єднання не відбулось – Г. Юра «виїхав на провінцію» – Проскурів, а трупа Корольчука почала грати у Вінниці. Любов Гаккебуш і Василь Василько без допомоги знайомого Овсянникова «уже б голодували». Ставили тоді «Землю» С. Черкасенка, «Чорну пантеру і білого ведмедя» та «Мemento» В. Винниченка [4, арк. 6]. В. Василько бачив складнощі перебування трупи у Вінниці у складі репертуару – всі три п'єси «на одну й ту ж тему: родина, дитина, сімейне щастя. Оцим ми самі погубили себе!». 30 травня не відбулась вистава «Земля»: «В касі було 9 мільйонів, а для того, щоб беззбитково підняти завісу, треба було мати 34 мільйони». А 3 червня 1922 р. трупа змушена уступити міський театр за 25 млн. акторам російської трупи. Було відмінено виставу «Земля» в Народному домі, оскільки зібрали 0,5 млн., а видатки становили 40 млн. Трупа голодувала. М. Литвиненко і Г. Вольгемут вийшли з трупи [4, арк. 7].

Щоденник відобразив ідейне протистояння двох течій в тогочасному українському театрі: «Ой, як важко працювати з побутовщиками». Василь Василько належав до, як вони себе називали, європейського українського театру, ідейним провідником якого був Лесь Курбас.

Актори вирішили наступну прем'єру вистави «Хазяйка готелю» грати при будь-якому зборі: «Актори заявляють, що краще продамо речі, але виставу не одміємо... будемо грати, щоб показати, хто ми» [4, арк. 8]. Ситуація ускладнювалась тим, що наросвіта запросила із Житомира оперну трупу. Але голодні актори вперто готували вечір І. Франка. 10 червня 1922 р. знаходимо цікаву характеристику соціокультурної ситуації у Вінниці. Після ремонту

відкрився міський літній сад і театр і там панували низькопробні «оперетки», циганські романси, куплети: «А в ресторані окремі кабінети з кращими закордонними і російськими винами, кавказький погрібок, одним словом – всі ознаки і форми культури, крім шантану, є «на лицо»» [4, арк. 9]. І там були збори по мільярду рублів. Частина трупи намагалась заробити «гастролями» у Немирові.

Поступово збори збільшувались, публіка приймала вистави, за твердженням В. Василька, «дуже уважно». 19 червня збір вже становив 100 млн. На вистави почала ходити така публіка, яка не ходила по 10 років у театр. Та 27 червня Василь Василько отримав «офіційний папірець», який вимагав за кімнату 52 млн., а потім погрозували виселити актора. А за весь місяць, із всіма пайками, митець не мав такої суми. Не кращим було становище й інших акторів. Бас, актор і режисер із двадцятилітнім досвідом Трохим Івлев із-за голоду постригся у дякони української церкви. Трупа «Вільний театр Поділля» фактично розпалась.

У середині липня 1922 р. В. Василько і Л. Гаккебуш переїхали у Кам'янець у Новий драматичний театр ім. Франка, склад якого був доволі потужним: Г. Юра, Коханенко, В. Василько – режисери-актори, актори – О. Ватуля, Юрський, Л. Гаккебуш та інші. Ставили знову В. Винниченка, про що писала і газета Кам'янецького повітвиконкому. Робота В. Василька була дуже напруженою: репетиції щодня з 11.00 до 16.00, щоденні лекції з мімодрами, вивчення ролей, нові постановки як режисера [4, арк. 14-15].

18 вересня трупа закривала літній сезон у Кам'янці «Гайдамаками». Збір становив 600 млн. Ці здобутки, як часто у щоденнику, В. Василько постійно міряє фунтом чорного хліба (коштував тоді 120 тис.). Але артисти досягли популярності: «Театр переповнений», - свідчить автор щоденника [4, арк. 19].

Під 20 вересням знаходимо важливе свідчення. НЕП «заїв» усі театральні студії експериментального характеру. Це ставило питання єдності та самоокупності репертуарного театру: «Треба самим себе окупати! Ось де голос життя. Не оплачуєш себе – значить ти не потрібен» [4, арк. 19]. Згодом знову знаходимо: «Хіба тепер в морі неповських законів може витримати хоч яка-небудь ідеологія, крім суто вуличної, базарної – «дайош – берьош?»» [4, арк. 22].

У тяжкій матеріальній ситуації контролери театру спекулювали квитками [4, арк. 26]. 27 жовтня трупа нарешті виїхала з Кам'янця («з цієї діри») до Вінниці. Але там їх чекала невтішна матеріальна ситуація: помешкання немає, за проживання у Сельбудинку вимагали по 6 млн. за день. 5 листопада після вдалих зборів була зірвана вистава – відімкнули електрику, оскільки не дали контрамарки директору електростанції. Звернулись до губвиконкому, але вистава все ж не відбулась. Жили голодною комуною [4, арк. 27-28]. Цікаве свідчення від початку листопада 1922 р. про те, що більшовицький режим швидко нав'язував радянські свята: «Усі готуються до Жовтневих свят. Скрізь возять м'ясо, булки, а ми, актори трупи Франка, сидимо –

грошей вчора видали по 2 мільйони на чоловіка на 3 дні в той час, як фунт хліба коштує 250 тисяч...» [4, арк. 29].

Гострим було протистояння з російським театром. До того ж Подільська політосвіта запросила російську трупу на гарантовані і великі ставки: «А нам, українцям, не дають. Хіба, мовляв, українці можуть піднятися до росіян. Все ж ми на інші умови не поїдемо. Досить бути мужиками, бидлом!» [4, арк. 21]. Режисер згадує низьку загальну культуру та безпринципність режисера російського театру у Вінниці Гаврила Гловацького, який просився до української трупи [4, арк. 27]. У цьому контексті яскраво показана у щоденнику вечірка для службовців до річниці більшовицької революції у Подільській наросвіті, куди запросили також українських і російських акторів. Г. Юра довго і плутано говорив про «реальний театр паузи і глибокої інтонації». Після цього виступив вже згадуваний режисер російського театру Г. Гловацький: «Все то, что вы тут говорили, ни к какой матери не годится! Давайте строить театр во имя отца и сына и святого духа!», - і сів, випивши шклянку горілки. Акторка російського театру пояснила, що це значить – за хороший реалістичний театр і те, що вони вже звикли до його брудної лайки [4, арк. 29-30]. Цей запис від 9 листопада 1922 р. – останній із провінційного театрального життя Василя Василька того періоду.

Таким чином, можна зробити висновок, що за щоденником Василя Василька, найголовнішими проблемами провінційного театру радянської України першої половини 1920 рр. були тяжка матеріальна і соціокультурна ситуація, ідейне протистояння у середовищі українського театру і паралельно з російськими театральними трупам.

Список використаних джерел та літератури

1. Шепелюк В. М. Особовий фонд режисера, актора В. С. Василька у ЦДАМЛМ України // Архіви України. 2013. № 6. С. 199-204.
2. Василько В. Щоденники // Укр. театр. 1999. № 3–4. С. 26-32.
3. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (далі – ЦДАМЛМУ). Ф. 653, Оп. 2, Спр. 396, Т.1. Щоденник В.В. Василька (Миляєва) за 16.01.1914 – 29.04.1918 рр. 130 арк.
4. ЦДАМЛМУ, Ф. 653, Оп. 2, Спр. 397, Т.4. Щоденник В.В. Василька (Миляєва) за 1.05.1922–30.12.1924 рр. 155 арк.